

VILNIUJE gyvenantys aukštaičiai rašo turiningą savo gimtojo krašto tradicinės kultūros puoselėjimo KNYGĄ

Gintarė ŽEMAITYTĖ

Aukštaičių kultūros draugijos otganizuojamų sutartinių pasidainavimų reklaminio plakato fragmentas

Lietuvos atgimimo pirmaisiais metais pradėjus formuotis naujam žemaičių kultūros sambūriui, į jį įsijungiant vis daugiau žmonių, tarp kurių buvo nemažai gyvenančių ir kituose šalies regionuose, garsas apie žemaičių „keliamą vėją“ netruko paskliti plačiai. Informacija apie žemaičių organizuojamas vasaros mokslines konferencijas, atgimusių M. Valančiaus ir kitų iškilių žemaičių puoselėtojų sumanymą įsteigti Žemaičių akademiją, Telšiuose reikšmingais darbais startavusią Žemaičių kultūros draugiją (1990–1991 m. pastatyta Rainių kankinių koplyčia, išspausdintos pirmosios serijinio leidinio „Žemaičių praeitis“ knygos ir kt.) traukė daugelio dėmesį. Ypač tuo kultūrinio judėjimu susidomėta po to, kai Žemaičių kultūros draugijos Šiaulių skyriaus „Saulaukis“ vienam iš renginių buvo išleisti suvenyriniai lietuviški litai. Tai buvo didelė intriga, nes tuo metu Lietuva dar savo valiutos (LITO) neturėjo. Dar didesnio dėmesio, ypač žiniasklaidos, draugijos veikla sulaukė po to, kai 1991 m. Palangoje žemaičių kalba buvo pradėtas leisti Žemaičių kultūros draugijos laikraštis „A mon sakaa?“ (tai

pirmasis tarmiškai pradėtas leisti laikraštis Lietuvoje) ir buvo išspausdinti „Žemaičių pasai“ (taip iki šiol vadinasi Žemaičių kultūros draugijos narių pažymėjimai). Lietuvos atgimimo laikotarpiu gimė ir Lietuvos radijuje daug metų transliuotos žurnalistės Jūratės Grabytės vedamos laidos „Būds žemaitiu“, kuriose beveik visi pašnekovai, taip pat ir pati laidos vedėja kalbėjo kalbėjo, stengėsi kalbėti žemaitiškai.

Vilniuje nuo 1998 m. plėtojama žemaičių kultūrininkų veikla visą laiką itin domino iš įvairių rajonų į Vilnių gyventi atvykusius ir čia jau įsitvirtinusius savo gimtojo krašto istorija, tradicine kultūra besidominčius, puoselėjančius, ryšius su savo tėvų žeme norinčius išlaikyti sostinės gyventojus. Taigi, jei žemaičiai gali, kodėl negalime mes?

Vilniuje vis aktyviau veikiant 1898 m. pabaigoje pradėjusiam formuotis Žemaičių kultūros draugijos skyriui bei vis stipriau istorikui Adomui Butrimui įsukant Žemaičių akademijos veiklą, sukľuso ir Vilniuje gyvenantys iš įvairių Lietuvos kraštų kilę mokslininkai. A. Butrimas nuo 1991 m. dirbo Vilniaus dailės akademijos (VDA) mokslo ir meno

Vilniaus kupiškėnai

Kupiškėnai geri žmonas, tiesūs jų kelaliai ...

Vilniaus kupiškėnų klubo interneto svetainės titulinio puslapio <https://vilniauskupiskenai.blogspot.com/> fragmentas

reikalų prorektoriumi, o nuo 2004 m. – rektoriumi. Tad su šių žemaičių kultūrinių ir akademinų sambūrių veikla buvo gerai susipažinęs iš Utenos krašto kilęs, 1994–2004 m. VDA rektoriumi dirbęs dailininkas prof. Arvydas Šaltenis. Kalbėdamas su kolegomis žemaičiais jis džiaugėsi tokiu žemaičių kultūriniu pakilimu. Būta planų Vilniuje įkurti Aukštaičių akademija ar bent jau Aukštaičių kultūros draugiją. Tokių čia kol kas neatsirado. Priežastis, matyt, ta, kad Vilniuje gyvenantys aukštaičiai nuo seno būriasi į visuomeninius sambūrius, dažniausiai vadinamus klubais. Jie daugiau ar mažiau vykdo tas veiklas, kurios tektų Aukštaičių akademijai ar Aukštaičių kultūros draugijai, jei jos mieste būtų įkurtos.

Vienas tokių aukštaičių sambūrių – Vilniaus uteniškių klubas „Indraja“, oficialiai įregistruotas dar 1997 m. Dabar jam vadovauja jau minėtas dailininkas prof. A. Šaltenis.

Atgimimo metais ir po Lietuvos valstybingumo atkūrimo Vilniuje toliau plėtoti kultūrinę veiklą aukštaičius skatino siekis palaikyti glaudžius sostiņe gyvenančių aukštaičių ryšius ir bendradarbiauti su savo gimtojo krašto kultūros, švietimo įstaigomis, įsijungti į krašto istorijos ir tradicinės kultūros tyrimo bei populiarinimo darbus. Plėtoti šią veiklą juos skatino ir gana stabilus Vilniuje veikiančių kitų klubų, Vilniaus žemaičių kultūros draugijos veikla, Vilniaus savivaldybėje kultūrą kuriojančių žmonių organizuojamos Lietuvos regionų bei atskirų rajonų kultūros dienos, Lietuvos mokslų akademijos dienos Lietuvos etnografiniuose regionuose. Paskatų ir motyvacijų buvo ir daugiau.

Einant metams žemaičių pavyzdžiu ir pačioje Aukštaitijoje pradėjo burtis aukštaičių tarme bandantys rašyti autoriai, buvo skelbiami tarmiškai rašančių kūrėjų konkursai. Atsirado ir aukštaičių tarme dainas kuriančių bei atliekančių jaunų dainininkų, vis labiau įsisiūbavo aukštaičių krašto folkloro ansamblių, kurių repertuaro didžiąją dalį sudarydavo ir sudaro tarmiškai atliekamos tradicinės liaudies dainos bei gražia aukštaičių šneka perteikiami nuotaikingi nutikimai, veikla. Lietuvos radijas kad ir trumpai, bet buvo pradėjęs transliuoti visiems Lietuvos etnografiniams regionams skirtas radijo laidas, kurių metu kiekvieno regiono žmonės kalbėdavo savo tarmėmis ir patarmėmis.

Taigi, Vilniuje Aukštaičių kultūros draugija, Aukštaičių akademija nebuvo įkurta, bet... Sostinė-

Vilniaus rokiškėnų klubo „Pragiedruliai“ interneto svetainės <https://www.rokiskenai.lt/> titulinio puslapio fragmentas

je jau nuo seno veikiančios ir naujai besikuriantys iš atskirų Aukštaitijos rajonų kilusius kraštiečius vienijantys klubai faktiškai veikė kaip kultūros draugijos. Tarp jų buvo ir Vilniaus kupiškėnų klubas. Jis jau pirmaisiais savo veiklos metais užmezgė ryšius su Vilniaus žemaičių kultūros draugija ir su ja bendrauja iki šiol. Šis klubas informaciją apie savo veiklą viešina interneto svetainėje adresu <https://vilniauskupiskenai.blogspot.com/>. Jis skelbia, kad klubas – 1991 m. vasario 22 d. įkurta visuomeninė kultūros organizacija, telkianti bendrai veiklai Vilniuje gyvenančius Kupiškio krašto žmones ir jų palikuonis. Klubo pagrindiniai veiklos tikslai yra gaivinti, puoselėti ir propaguoti Kupiškio krašto etninę kultūrą, vykdyti krašto kultūros, istorijos paveldo tyrinėjimus, ženklinti krašto istorijai ir kultūrai svarbias vietas bei objektus. Klubas organizuoja savo narių susirinkimus, diskusijas aktualiais klausimais, kūrybos parodas, kultūros vakarus, ekskursijas ir kitus renginius, tarp jų ir proginius bei dalykinius susitikimus su rajono savivaldybės darbuotojais, gyventojų bendruomenėmis, religinėmis, pilietinėmis ir kitomis organizacijomis bei institucijomis, užsienio lietuviais. Klubas skatina ir remia leidybinį darbą, propaguoja ir platina išleistus kupiškėnų ir kitus vertingus leidinius. Beje, Kupiškėnų klubo kultūros vakarai, kaip ir Vilniaus žemaičių kultūros draugijos, dažniausiai vyksta Vilniaus mokytojų namų Baltojoje salėje. Akivaizdu, kad abiejų jų pagrindinės veiklos kryptys bei darbo formos taip pat yra labai panašios.

Vilniuje aktyvus ir Vilniaus Rokiškėnų klubas „Pragiedruliai“. Jo administruojamos interneto svetainės adresas – <https://www.rokiskenai.lt/>.

Įkurti tokį klubą rokiškėnams mintis kilo 1996m. susirinkus į mokytojo A. Keliuočio mirties pirmųjų metinių paminėjimui skirtas Šv. Mišias

(Nukelta į 26 p.)

Vilniaus kupiškėnų klubo narių susirinkimo akimirkos. Vidmanto Tubelio nuotraukos

Vilniaus arkikatedroje, kai po Šv. Mišių jie susirinko pabendrauti į arkikatedros zakristiją. Klubą ėmėsi kurti iniciatyvinė grupė, kurios nariai buvo R. Graibus, E. Laškovas, A. Pekeliūnas, E. Rimša, A. Kliauga, J. Kancevičius, A. Nemeikšis, E. Maksimaitienė ir kt. Iš pradžių sambūrio nariai rinkdavosi žurnalo „Mūsų sodai“ redakcijoje (tada šio leidinio vyr. redaktorius buvo R. Graibus). Su klubo įkūrimo idėja buvo supažindinti ir Rokiškio rajono savivaldybės vadovais. Jie šį sumanymą labai rėmė.

Klubo steigiamasis susirinkimas įvyko 1998 m. vasario 9 d. Geologijos instituto patalpose. Jame dalyvavo beveik 300 Vilniuje gyvenančių rokiškėnų, Rokiškio rajono vadovai, taip pat ir kartu su jais atvykęs būrys meno saviveiklininkų, renginio pabigoje surengęs gražų koncertą. Oficialiai šis klubas įregistruotas 1998 m. spalio 22 d.

Savo interneto svetainėje skelbiama, kad „*Ne-nutrūko Rokiškio bei Vilniaus rokiškėnų klubo ryšiai ir vėliau. Klubo nariai dalyvauja Rokiškio krašto muziejaus, Obelių kraštotyros muziejaus, centrinės bibliotekos, Savivaldybės renginiuose, skaitydami*

pranešimus konferencijose apie iškilius Rokiškio žmones, pristatydami savo knygas, parašytas tiek proza, tiek eilėmis, Rokiškio visuomenei. Kai kurie dailininkai dovanuoja Rokiškio įstaigoms savo skulptūrinius ir kitus kūrinius.

Vilniaus rokiškėnai labai daug dėmesio skiria atskirų Rokiškio krašto kaimų ir miestelių kraštotyrai. [...] ruošia išvykas į Rokiškį, dalyvauja konferencijose, susitinka su Rokiškio „Bočiais“, tremtinių choru, kviečiasi juos į Vilniaus rokiškėnų vakarones, jiems organizuojamos ekskursijos į Trakus, Vilniaus universitetą, po Vilniaus įžymybes.

Vilniaus rokiškėnai 1–2 kartus metuose susirenka savame kolektyve, skaitomi pranešimai, ruošiamos vakaronės, kuriose koncertuoja Vilniaus rokiškėnų dainorėliai, prieš beveik dešimtį metų susibūrę į savarankišką kolektyvą. Pastarieji neapsiriboja vien savo kolektyvu, jie koncertuoja tautodailininkų, kilusių iš Rokiškio, parodose, konferencijose, folklorinių klubų susitikimuose, renginiuose, skirtuose rokiškėnų knygų pristatymams, Vilniaus rokiškėnų asmeniniuose jubiliejuose.“

Daugelį metų Vilniuje gyvenusius pasvaliečius gražiams darbams būrė, su Krinčinu glaudžius ryšius palaikęs poetas Mykolas Karčiauskas (1939–2018).

Na o pačioje Aukštaitijos sostinėje Panevėžyje jau apie 15 metų aktyviai veikia Aukštaičių kultūros draugija (pirmininkas Saulius Kurnickas). Ji daugiausiai dėmesio skiria krašto tradicinio muzikinio paveldo gaivinimui, visuomenės įtraukimui į šią veiklą, juos mokant senųjų krašto dainų, šokių, muzikavimo. Draugija, interneto svetainėje GLAR-TENT (adresas <https://www.glartent.com/LT>) pristatydama savo paskutiniųjų metų veiklą, skelbia:

„Skatinant panevėžiečių kultūrinį aktyvumą ir aktyvinant tautinių vertybių puoselėjimą, bei suteikiant miestiečiams aktyvios saviraiškos galimybes jau šeštus metus Aukštaičių kultūros draugija rengia etnokultūrinių renginių ciklus. Organizuojami mokymai šeimoms „Šeimų magija „Sesių palėpėje“, kurių tikslas etninę kultūrą, tradicines vertybes skiepyti vaikams. Šeimoms parenkamas specialus repertuaras. Didelis dėmesys skiriamas rateliams, žaidimams, pristatomos kalendorinės šventės, tradiciniai papročiai, rengiami sutartinių giedojimo mokymai „Sutartinių magija „Sesių palėpėje“. Užsiėmimų tikslas – populiarinti sutartinių žanrą. Parenkamas specialus repertuaras, atitinkantis sudėtingumo lygį ir dalyvių giedojimo galimybes. Pirmąjį kiekvieno mėnesio trečiadienį kviečiame visus į „Vyrų dainų

magiją „Sesių palėpėje“. Kiekvieną ketvirtadienį į mokymus renkasi vaikai ir jaunimas „Vaikų etnomagija „Sesių palėpėje“, kurių metu jie mokosi dainuoti dainas, groti įvairiais muzikos instrumentais bei muzikuoti kartu, šokti tradicinius šokius bei ratuoti ratelius. Kiekvieną penktadienį nuo 16 val. vyksta liaudies dainų klubo užsiėmimai, o nuo 17 val. šokami folkloriniai šokiai ir muzikuojama liaudies instrumentais studijoje. Liaudies dainų klubo tikslas – populiarinti liaudies dainas, kolektyvinį dainavimą. Folkloro šokių klubo tikslas – populiarinti folklorinį šokį, skatinti bendruomeniškumą, sveiką gyvenseną. Projekto organizatorius: asociacija „Aukštaičių kultūros draugija“. Projekto rėmėjai: Panevėžio miesto savivaldybė, Lietuvos kultūros taryba.“

Aukštaičių kultūros draugija turi savo ženklą (logotipą), paskyrą „Facebook“ portale (adresas <https://www.facebook.com/Etnokultūriniai-Mokymai/>), kurioje itin plačiai nušviečiamas jau aštuntus metus draugijos vykdomas tęstinis projektas „Etnokultūriniai mokymai Panevėžyje“ – „Sesių palėpėje“ vykstantys užsiėmimai ir kiti renginiai.

Tarp kitų draugijos vykdomų veiklų itin didelis dėmesys skiriamas pintinių juostų pynimo tradicijos puoselėjimui. Ši tradicija 2021 m. buvo įtraukta į Lietuvos Nematerialaus kultūros paveldo vertybių sąvadą. Tais metais Vilniaus rotušėje vykusiame iškilmingame renginyje draugija kartu su Panevėžio kraštotyros muziejumi, Panevėžio rajono savivaldybe, priimdama šios nematerialios kultūros vertybės sertifikata, įsipareigojo pintinių juostų pynimo tradiciją ne tik saugoti, bet ir puoselėti bei populiarinti. Pažadai vykdomi. 2022 m. panevėžiečiai įgyvendino projektą „Pintinių juostų pynimo tradicija“, kurio metu buvo renkama informacija apie Aukštaitijos regiono juostų pynėjus, nuotraukose, vaizdo įrašuose įamžinami jų darbai ir juostų pynimo procesas. Na o rugsėjo mėnesį Panevėžio kraštotyros muziejaus lankytojai buvo pakviesti į parodą „Juostų

Kairėje – Aukštaičių kultūros draugijos logotipas. Viršuje šios draugijos organizuojamų etnokultūrinių mokymų Panevėžyje reklaminio plakato fragmentas

pynimo tradicija: žmonės ir spalvos“. Joje eksponuota daugiau kaip 300 pintinių juostų iš Panevėžio kraštotyros muziejaus ir Lietuvos nacionalinio muziejaus rinkinių, taip pat ir šiuolaikinių juostų pynėjų darbai. Tie, kas nori daugiau sužinoti apie juostų pynimą ir išmokti jas pinti, buvo pakviesti į seminarą „Pintinių juostų pynimo tradicija“.

Aukštaičių kultūros draugija aktyviai prisideda ir organizuojant įvairius kitus kultūros renginius savo regione. Vienas tokių buvo 2021 m. devintą kartą Lietuvoje vykęs vaikų ir moksleivių – lietuvių liaudies kūrybos atlikėjų konkursas „Tramtatulis“ (jame kasmet dalyvauja 3–19 metų amžiaus muziką mėgstantys talentingi vaikai ir jaunimas). Tąsyk jis dėl COVID-19 epidemijos buvo organizuojamas nuotoliniu būdu. Konkurso Šiaurės ir Vidurio Aukštaitijos ratą suko Aukštaičių kultūros draugija (koordinatore Lina Vilienė),

Aukštaičiai turi ir savo gimtąją motinos kalbą (aukštaičių tarme) kuriančių, knygas leidžiančių autorių. Viena jų – Utenoje gimusi ir gyvenanti poetė, vertėja Regina Katinaitė-Lumpickienė. Nemažai aukštaičių tarme parašytų kūrinių jau yra paskelbęs ir iš Pasvalio krašto kilęs, Vilniuje gyvenantis žymus poetas, Lietuvos nacionalinės kultūros ir meno premijos laureatas Vladas Braziūnas bei nemažai kitų plunksną gerai įvaldžiusių aukštaičių. Kaip jau minėta, turime aukštaičių, kurie ir šiuolaikines dainas dainuoja savo gimtąją tarme.

Tai tik keli fragmentai iš didžiulės paskutiniaisiais dešimtmečiais aukštaičių visuomenininkų rašomos gimtojo krašto tradicinės kultūros, savo tarmės ir partarmių puoselėjimo knygos. Šiandien ją jau pravartu paskaityti bei daug ko iš aukštaičių pasimokyti ir kitų Lietuvos etnografinių regionų tradicinės kultūros puoselėtojams, net ir žemaičiams, vieniems pirmųjų pradėjusiems eiti krašto kultūrinio atgimimo keliu.